

LITERARNA IN KULTURNOZGODOVINSKA EKSKURZIJA PO CELJU

Delež, ki ga ima Celje v »slovstvenem zemljepisu«, je bolj skromen. To velja za bivališča literatov, še bolj pa za slovstvena dela, ki jim je mesto dalo zunanjo pobudo in se nanj nanašajo. Izvzeti je treba leposlovna dela o celjskih grofi, ki jim prizorišče seveda mora biti Celje oz. oba gradova — Zgornji in Spodnji. Tako Celje prekaša v tem Ljubljana, prekašajo pa ga tudi Novo mesto, Škofja Loka in Kranj, vse mesta na Kranjskem. Ne gre za naključje, ampak verjetno za posledico vloge, ki jo je Celje igralo v preteklosti. Nemci in nemčurji so ga imeli za svojo postojanko in so njegov nemški značaj branili s skoraj nerazumljivo zagrizenostjo. Celjsko slovensko meščanstvo je moralo torej uporabiti vse svoje moči za vsako slovensko uveljavitev na kulturnem ali gospodarskem področju. Zato imamo v Celju več kulturno-političnih delavcev, več prizorišč narodnostnega življenja kot pa čisto slovstvenih manifestacij.

Železniška postaja je v glavnem taka, kot je bila 1845. leta, ko jo je zgrabila južna železnica. Ko pa je bila železnica 1849 speljana do Ljubljane, je bil ta dogodek zunanja priložnost za rojstvo slovenskega gledališkega življenja v Celju. Takrat, 16. septembra 1849. leta, so namreč Celjani zaigrali Linhartovo Županovo Micko.

Sedanji *Dom OF*, nekaka psevdogotska stavba, razodeva, da so celjski Nemci že takoj pri vstopu v mesto hoteli pokazati njegov nemški značaj. Sezidali so ga 1907. leta, deset let potem, ko so Slovenci dobili svoje središče — Narodni dom. Od tod, iz t. i. Nemške hiše, so se hoteli boriti za nemštvo mesta ob Savinji. — Poprej je na tem prostoru stala manjša hiša, kjer je imela celjska čitalnica dvorano za plese. Od 1864. leta se je v njej razvila tudi živahna gledališka dejavnost pod vodstvom Edvarda Jeretina. Ta je to nagnjenje podedoval pač po očetu Janezu, začetniku gledališkega življenja v mestu.

V vogalni hiši med Titovim trgom in Gubčevo ulico (Titov trg 5) je bilo eno izmed stanovanj višješolca *Ksaverja Meška*. Ta je v Celju preživel štiri leta, od 1890 do 1894. Na odločitev ptujskega nižješolca, da bo nadaljeval šolanje v Celju, je vplivala slava nekdanjih Celjanov in besede ptujskega profesorja o mestu »z najlepšo lego v vsej Avstriji«. »Kakor razodetje, kakor klic usode so mi bile te besede,« se spominja tega stari pisatelj v spisu *Pred šestdesetimi leti* (Celjski zbornik 1951). Celjska leta so bila čas Meškovega človeškega zorenja, prvih razgledov po tujem leposlovju, ki ga je spremljalo na sprehodih po celjski okolici (glej sestavek O knjigah), čas prvih pesmic, ki jih je objavljal v glasilu novostrujarjev *Vesna*, ki je izhajala v Celju, in podlistkov v celjski Domovini. Morda je v začetku občutil domotožje, pozneje pa se je rad spominjal teh sproščenih let. Razen nekaj spominov (Pred šestdesetimi leti, O knjigah, Mladost, Naš litrarni klub) vsebujejo nekaj asociacij na celjska doživetja in spoznanja še čisto leposlovni spisi (Domovina se je maščevala, Dogodek, Vojak Ivan, Kako sveži so bili, kako nežni cveti). Na omenjeno hišo pa se po mnenju Antona Ovna veže opis trgovine stare Žela-

kovke v prvi obdelavi romana Kam plovemo (LZ 1897). V Meškovem času je bila namreč v hiši prodajalnica, kamor je hodil kupovat mleko. V romanu je nastal nazoren opis zanikrne, temačne in zatohle branjarije z modrikastim mlekom, suhim pecivom, plesnivimi klobasami, raznimi zelišči in vso drugo trgovsko kramo.

Od tod je le nekaj korakov po Gubčevi ulici do mesta, kjer je Meško stanoval kot petošolec. Bilo je to nekje tam, kjer prehaja Lilekova ulica v Gubčevo. Prehoda v Cankarjevo ulico še ni bilo. Tu je stal hotel Zlati lev in poleg njega je stanoval v sobici brez sonca Meško z dvema sošolcema. Tu je trojica snovala literarne poskuse, ustanovila literarni klub, pisala v skupen zvezek, vsak od njih pa je neusmiljeno kritiziral prispevke drugega, tako da je Meškova sošolca minilo veselje do pisanja. To pripoveduje pisatelj v spominu Naš literarni klub (Mentor 1911/12). — Od tod je videti ostanek manjšega stolpa, del nekdanjega vzhodnega mestnega obzidja.

Po Lilekovi ulici pridemo na Stanetovo in po njej do trgovine Tkanina. Enonadstropna hiša, prednica sedanje, je povezana s slovenskim narodnopolitičnim gibanjem, ki se je v Celju razširilo v 80-ih in 90-ih letih prejšnjega stoletja. Tu je imel založnik in časnikar *Dragotin Hribar* tiskarno in uredništvo Domovine, političnega lista za spodnještajerske Slovence. List (1891—1903) je zastopal malo slovensko meščanstvo in zagovarjal narodno slovo. Na založnika Hribarja se je obrnil Josip Murn, naj bi mu izdal pesmi. Ta je odklonil, a ga je povabil za sourednika Domovine. Bolni Murn v Celje ni prišel, to službo je prepustil tovarišu *Srečku Golarju*. Golar je bil v Celju od 1901.—1905. leta. Delo pri listu je mladi bohem po eni izjavi občutil kot breme (Župančič v pismu označuje ta čas kot »robstvo«), po drugi izjavi pa ga je veselilo. Skrbel je za podlistek, napisal kakšno priložnostno pesem; kot pesnik se takrat še ni razvil, sodeloval pa je kot recitator tudi pri čitalniških prireditvah. — Razen Domovine je v tem poslopu izhajal še Ilustrovani narodni koledar (1892—1904). To delo se je nadaljevalo še nekaj časa po Hribarjevem odhodu v Ljubljano 1902. leta.

Prihajamo na Tomšičev trg, kjer je bilo v srednjem veku trško naselje. V hiši s trgovino Borovo so imeli celjski grofje orožarno. Ko je Friderik II. Celje povzdignil v mesto (1451. leta), je stavbo podaril meščanom, da bi si v njej uredili mestno hišo, rotovž. To vlogo je opravljalo prezidano poslopje do leta 1830, ko se je magistrat preselil na današnji Trg V. kongresa. Rotovž in trg sta prizorišči nekaterih dogodkov v priljubljenem romanu *Ane Wambrechtsamerjeve* Danes grofje celjski in nikdar več. Pisateljica, Nemka po očetu, čeprav doma s Planine pri Celju, je roman napisala v nemščini (izvirnik je izšel l. 1933), a je v prevodu Nika Kureta doživel že štiri slovenske izdaje. V romanu so pripeljali Veroniko z gradu v rotovško klet in ji sodili na trgu, kjer so že poprej pripravili drva za grmado. — Tudi petemu dejanju *Jurčičeve* tragedije Veronika Deseniška je prizorišče sodišče v rotovžu. Tu brani Veroniko mladi Janko, pa ga zabodejo. — Prvo poglavje *Detelovega* romana Veliki grof se tudi godi v rotovžu. Tu razpravljajo mestni odborniki o sprejemu grofa Urha.

Vogalno hišo med Tomšičevim in Slomškovim trgovom (*Iekarna*) sestavljajo tri prvotne stavbe, nekoč cerkvena last. Osrednji, voglani del je pripadal beneficiju sv. Maksimiljana, ki ga je izročil škof Bonomo l. 1540 *Primožu Trubarju*. Ker je hiša pred tem pogorela, jo je Trubar — kot poroča sam — dal na novo

pozidati. Ob koncu 16. stoletja je hišo obnovil *Tomaž Hren*, takrat še kanonik in lastnik beneficija. To razodeva plošča v veži. — Kot četrto- in petošolec je tu stanoval *Anton Aškerc*.

V sosednjem poslopju, v njem je zdaj *glasbena šola*, je bila od 1777 do 1873 deška osnovna šola. Tu se je treba spomniti šolnika in prerodnega delavca *Blaža Kumerdeja*, ki je bil v Celju od 1786 do 1792 kot okrožni šolski komisar. Leta 1868/69 je četrty razred te šole obiskoval *Anton Aškerc*.

Ob Slomškovem trgu in ob Savinjski ulici je nekdanje *gimnazijsko poslopje*. Zavod, in sicer prvi razred, je bil ustanovljen l. 1808. Najprej je bil pouk v raznih hišah, v šolskem letu 1812/13 pa že v novem poslopju. Tu je zavod ostal do 1919. Gimnazija je bila seveda nemška. V začetni dobi sodi med pomembne profesorje *Ivan Zupančič*, nekdanj Vodnikov učenec, v celjskih letih naklonjen slovenskemu prerodu, kot ga slika njegov dijak Slomšek. V letih okoli marčne revolucije je na šoli učil *Valentin Konšek*, takrat še zaveden Slovenec, urednik Celjskih slovenskih novin, prvega celjskega časnika. Novine so se zavzele za uvedbo slovenščine v šole in urade, urednik sam pa ni bil tako revolucionaren, kot so sodili; bil je bolj zagovornik gesla »vse za vero, dom, cesarja«. Med prvimi pomembnimi dijaki srečamo *Antona Martina Slomška*, ki mu je narodno zavest zbujal profesor Zupančič in je že takrat začel pisati slovensko.

Proti Slomškovem trgu je obrnjen prezbiterij nekdanje *kapelice sv. Elizabete*. Sezidana je bila pri nekdanjem špitalu iz 16. stoletja. To je bil že drugi celjski špital, prvega so postavili celjski grofje zunaj obzidja. Ko je sosedna kapelica postala gimnazija, so tu imeli gimnazijci nedeljske maše. Proti koncu stoletja so narodnostne razmere tudi na gimnaziji postale zelo vroče in takrat se je tu zgodil incident: dijak *Vatroslav Oblak*, kasnejši jezikoslovec, je nagovoril sošolce, da so zapeli cesarsko himno v slovenščini (1885. leta). Zato je bil izključen iz vseh avstrijskih gimnazij in je moral v Zagreb. Ta dogodek razodeva nestrpnost celjskega nemštva. — O narodno zavedni mladini, ki je doraščala na celjski gimnaziji tik pred prvo vojno in med njo morala na bojišče, govori povest *Frana Roša Zvesta četa* (1933).

Sredi Slomškovega trga se dviga opatijska *cerkev sv. Danijela*. Od 13. stoletja, ko je bila postavljena prvotna cerkev, je zunaj in znotraj večkrat menjala podobo. Najdragocenejša je Marijina kapela, delo celjskih grofov iz 14. stoletja. Največjo umetniško vrednost v njej predstavljajo srednjeveške freske, ki jih pravkar restavrirajo. V stranski ladji je pokopan nezakonski sin Hermana II., brižinski škof Herman, ki je umrl v Zgornjem gradu. Ker je cerkev povezana s celjskimi grofi, je tudi prizorišče nekaterih slavnostnih dogodkov v omenjenem romanu Wambrechtsamerjeve (Friderikova poroka s Frankopanko, svečana maša ob obisku ogrskega kralja Sigmunda in kraljice Barbare).

Savinjska ulica nas pripelje k Savinji, kjer so bila nekoč *Vodna* (kasneje *Kapucinska*) vrata, ena od treh glavnih mestnih vrat. Čez Savinjo je tod držal most, zveza z jugom. (V romanu Wambrechtsamerjeve je čezenj stopal slavnostni spreved z Elizabeto Frankopanko, kasneje pa s Katarino Brankovičev.)

Onkraj Savinje na pobočju Miklavškega hriba je cerkev sv. Cecilije s *kapucinskim samostanom*. Njun nastanek je povezan s katoliško vnemo ob zatonu reformacije. Sezidali so ju 1615. leta, posvetil pa jo je *Tomaž Hren*. — V samostanu je dobival nekaj časa hrano gimnazijec *Aškerc*.

Nekoliko na levo od Savinjske ulice, v Čuprijski ulici, je še dobro ohranjen *Vodni stolp*. Prostor ob njem so pred leti uporabili kot prizorišče za poletne igre.

Po Savinjskem nabrežju gremo ob Savinji navzgor. Na desni je še dobro ohranjen del mestnega obzidja, v katerega je vključena vrsta hiš. Obzidje je dal zidati grof Friderik 1450. leta. V pisateljski domišljiji Wambrechtsamerjeve je tod jahal grof, za njim pa so zidarski vajenci napeljevali rdeč trak in označevali, kjer naj bi bilo obzidje.

Pred brvjo čez Savinjo je kip *Splavarja*, del Borisa Kalina. Spominja na čas, ko so po Savinji še vozili splave. Na to pa spominjajo tudi »flosarske« pesmi, tako v raznih inačicah znana Dežek se že kadi Celje izrecno omenja:

V Cjel je prvi štacjon,
hlapec dobi svoj lon,
mi jo pa odrinemo
pa gremo naprej.

Prihajamo na Muzejski trg, ki je ohranil nekaj starinskega značaja. Tu je najlepše poslopje starega Celja — *grofija*, sezidana ob koncu 16. stoletja tam, kjer so za celjskih grofov bila gospodarska poslopja. V notranjosti je najlepši t. i. celjski strop v dvorani. V grofiji so bile nemške gledališke predstave, ki jih je pripravilo gledališko društvo, ustanovljeno 1822. leta. Ob koncu 19. stol., 1873. leta, pa je grofija dala streho osnovnemu šolstvu, ki je ostalo skoraj pol stoletja. Po osvoboditvi sta v grofiji dobila prostore mestni muzej in študijska knjižnica. Ta se je 1967 preselila v novo sosednje poslopje, zgrajeno tam, kjer je bil poprej prizidek glavnega poslopja.

S celjskim srednjim šolstvom je povezana *hiša št. 2*. V njej je bila *slovenska nižja gimnazija*, ustanovljena 1895. Ob prizadevanju zanjo se je razvnel boj, ki je pretresel celotno monarhijo. Nemci so se silno bali, da bi izgubili svoj položaj v mestu, zato so ponujali slovensko gimnazijo v kakem bližnjem kraju, Žalcu ali Šentjurju, le ne v nemškem Celju. Vprašanje je prišlo pred državni zbor. Zaradi njega je vlada padla, Celje pa je dobilo svojo c. kr. nižjo gimnazijo. Ni bila v celoti slovenska, in se je del predmetov poučeval v nemščini. Celjski Nemci so ji silno nasprotovali, bali so se za nemške paralelke na popolni gimnaziji, vendar je vzdržala. V tem poslopju je zavod ostal do prve svetovne vojne. Takrat so ga zasedli vojaki in dijaki so morali gostovati na nemški gimnaziji.

Današnja *vojašnica Slavka Šlandra* je bila nekoč *Spodnji grad*. Postavili so ga celjski grofje na mestu manjšega gradiča. Pozneje so se tu raje zadrževali kot v odročnem Zgornjem gradu. Po ljudski pripovedki sta bila gradova povezana z rovom. Spodnji grad je prizorišče številnih dogodkov v obeh Detelovih romanih o Celjanih (Veliki grof 1885, Pegam in Lambergar 1891) ter romana Ane Wambrechtsamerjeve. Detela je vanj poslal v potujočega igralca preoblečenega Gregorja, Lambergerjevega oskrbnika v Črnelem, ki pride iz Gornjega gradu skrivaj posvarit cesarja pred zvijačnim Vitovcem. Tu se snujejo hinavski odnosi med vdovo Katarino in Vitovcem. — Še slikovitejši so prizori iz romana nemške pisateljice. Tu mladi Jošt Soteški skrivaj obiskuje lahkoživo Barbaro, tu je povišan v viteza, tukaj v boju z Vitovcem zgubi nogo pisec domnevne

kronike — Aprehar — in še in še. V *Novačanovi* drami Herman Celjski je prizorišče IV. dejanja trg pred Spodnjim gradom. Tu ljudstvo vzklika proti Veroniki, nato, nahujskano od Židov, proti Hermanu. Po razpravi pred sodiščem pripeljejo semkaj pred Hermana Veroniko. — V *Kreittovih* Celjskih grofih se vseh pet dejanj odvija v dvorani Spodnjega gradu. — Kot vso dediščino celjskih grofov so tudi Spodnji grad prevzeli Habsburžani in odslej je bil v njem vicedomski urad, dokler ni za Marije Terezije grad postal vojašnica.

Od vojašnice proti vzhodu, to je proti Tomšičevemu trgu, pelje *Zidanškova ulica*, ena od treh ali štirih ulic v srednjeveškem Celju. Takrat se je imenovala Dolga ali Spodnja ulica. Pod imenom dolga jo večkrat srečamo v romanu Wambrechtsamerjeve. *Hišo št. 21* je kupil 1856. leta zdravnik dr. *Štefan Kočever*. Ta vzhodni Štajerec je prišel v Celje 1852. leta in je postal v čitalniški dobi ena vodilnih osebnosti. Naklonjen je bil ilirizmu in se je spoprijateljil z Vrazom. Ta ga je tudi v Celju še večkrat obiskal. Nesebično je podpiral narodnokulturne akcije, sodeloval pri Celjskih slovenskih novinah, bil med ustanovitelji čitalnice in njen predsednik, prizadeval si je za ustanovitev Slovenskega naroda. Njegova hiša je postala zbirališče slovenskih političnih delavcev. Pokopan je na okoliškem pokopališču na Golovcu (ob levem zidu), na njegovem nagrobniku je napis v elegijskih distihih.

Hiša št. 3 je ena najstarejših ohranjenih mestnih hiš. Na kamnitem pozno-renesančnem portalu je celjski grb z letnico 1571. Preden je Spodnji grad postal vojašnica, je bila tu t. i. kvartirna hiša za vojaštvo. Hišo je 1879. leta kupil inženir *Mihael Vošnjak* iz Šoštanja, brat pisatelja in politika dr. Josipa Vošnjaka. Sam se je ukvarjal z gospodarstvom in politiko. Z bratom je bil ustanovitelj posojilnic, kot poslanec si je prizadeval za ustanovitev slovenske nižje gimnazije, ustanovil je dijaško Podporno društvo in bil tako velik podpornik celjskih dijakov.

Nasprotna *hiša št. 2* je bila od 1841. leta last *Janeza Jeretina*, celjskega tiskarja. Tu sta se tiskala prva celjska lista — Celjske slovenske novine in Slovenska čbela.

Pojdimo iz *Zidanškove* ulice na *Trg V. kongresa*. V vogalni hiši med Prešernovo in Savinovo ulico (*Savinova ul. št. 9*) je bil pri trgovcu Kapusu prvi sedež celjske čitalnice. Celje je dobilo čitalnico kot četrto mesto na Slovenskem, za Trstom, Mariborom in Ljubljano. Med ustanovitelji sta bila *Štefan Kočever* in *Franc Kapus*. Pri Kapusu je bila prva svečanost, na njej je govoril tudi Bleiweis, zbrane rodoljube pa sta pozdravila zastopnika Čehov, celjska profesorja *Lindner* in *Hlušček*. To priča, da so tudi v Celju imeli priseljeni Čehi narodnoprebudno vlogo. Prostor pri Kapusu pa je bil premajhen, treba je bilo najti novega.

Na trgu je s starim Celjem in celjskimi grofi povezana *Marijina cerkev* z bivšim *minoritskim samostanom*. Ostanke okenskih in vratnih lokov, ki so jih odkrili na pročelju ob zadnjem popravilu, razodevajo nekdanji gotski značaj. V notranjosti je gotski še relief nad vrati v zakristijo, ki kaže dva celjska grofa na kolenih pred Marijo. Pod glavnim oltarjem je bila verjetno grobnica celjskih grofov, v cerkvi so se opravljale žalne slovesnosti ob njihovi smrti, tako tudi ob krsti ubitega grofa Urha. To po Celjski kroniki slikovito opisuje Wambrechtsamerjeva. (H krsti je pristopil cesarski glasnik, treščil po tleh Urhov ščit in šlem, zdrobil grb pa izrekel besede, s katerimi je pisateljica naslovila svoj ro-

man: »Danes grofje celjski in nikdar več.«) Pisateljčina domišljija postavlja v to cerkev tudi preroški prizor ob krstu Urhovega sina Hermana. (Pojavil se je blazni minoritski brat, imenoval Friderika morilca lastne žene in zaklical, da bosta grofa, upodobljena na reljefu, dalj časa molila v kamnu kot Friderikov živi rod pred velikim oltarjem. — Pogrebne svečanosti ob grofu Urhu srečamo tudi v Aškerčevi pesnitvi Poslednji Celjan.)

Ob cerkvi in za njo je stal *minoritski samostan*, ki je 1798. leta pogorel; ostanka sta le še portal na Trgu mučenikov in križni hodnik. Ko je bil samostan že ukinjen, proti koncu 18. stoletja, so se v njem ustavljale potujoče igralske skupine. Sedanje pročelje na Trgu V. kongresa je iz 19. stoletja v slogu empira, postavljeno po vzoru na sosednji magistrat. Detela je v Velikem grofu vpletel v dogajanje tudi ta del mesta. (V cerkvi in samostanu išče pribežališče Boštjan, nezakonski sin grofa Urha, ker ve, da je na samostanskih tleh varen vsaj en dan. Pred samostanom pa si vojaki krajšajo čas s petelinjim bojem.) Detelovi opisi Celja so manj živi od kasnejših Wambrechtsamerjeve, saj Detela kraja ni poznal.

Večji del bivšega minoritskega samostana za Marijino cerkvijo zavzemajo danes zapor, že od nekdaj imenovani Stari pisker. Na dvorišču so v letih 1941 do 1942 Nemci streljali naše talce. Zdaj je tam spominski muzejček z reljefom Petra Černeta (vhod s Trga V. kongresa, št. 9).

Sedanji Muzej ljudske revolucije je bil prej *magistrat*, ki se je 1830. leta preselil s Tomšičevega trga v ta nekdanji plemiški dvorec. Balkon nosijo stebriči, izklesani iz velikega rimskega stebra.

V hiši št. 4 je v zadnjem letu gimnazijskega šolanja 1876/77 stanoval Anton Aškerc. Ta je v Celju obiskoval četrty razred osnovne šole in osem razredov gimnazije. Po lastni izjavi pa tu ni dobil nobenih pobud za pesniško delo ne v šoli ne zunaj nje. Njegov bolj flegmatični značaj še ni razodeval bodočega pesnika. Kasneje mu je Celje — bolje celjska zgodovina — dalo snov za kleno Celjsko romanco in razvlečeno pesnitev Poslednji grof. Ajtiološka pripovedka, ki jo je slišal kot celjski dijak, pa je snov pesmi Skala v Savini. Nanaša se na skalni parobek pri Košnici, ki ga je proti koncu stare Jugoslavije prebila cesta ob Savinji proti Laškemu, pa se še vidi, da se je nekoč strmo spuščal v reko. Po dekletu, ki je baje ponoči z njega skočilo v Savinjo, da bi se rešilo nadležnega zasledovalca, je dobil ime Devin skok.

V hiši št. 5, kjer sta zdaj tiskarna Celjski tisk in knjigarna, je bila do 1881. leta pošta. Na to vlogo spominja kip boga Merkurja na vrhu pročelja. Od leta 1928. so bile tu tiskarna, knjigoveznica in knjigarna *Mohorjeve družbe*. Ta se je 1919. leta morala umakniti iz Celovca v začasno bivališče na Prevalje. Ko je vodstvo proslilo, da bi tiskarno smelo prestaviti v Celje, je naletelo na odpor demokratov v celjskem mestnem svetu. Zavračali so jo iz gospodarskih razlogov, češ da so v mestu že tri tiskarne (pa tudi iz strankarskih). Polemika je segla v časopisje, odnos Celja do Družbe pa je duhovito prikazal Hinko Smrekar v karikaturi. Na njej policaj prepoveduje vstop v mesto vlačugi, tatu in najstarejšemu kulturnemu delavcu Šmohorju. Družba si je pot v Celje utrla le s posredovanjem. Tiskarna Celjski tisk je torej naslednica Mohorjeve tiskarne.

Trg V. kongresa prehaja v Trg svobode. Tu je *Narodni dom*, za celjsko kulturno življenje v preteklosti najpomembnejše poslopje. Danes je zunanost

popolnoma zmaličena, skazili so jo Nemci, del poslopja je porušila bomba, po osvoboditvi pa mu pri obnavljanju niso več dali prvotnega lepega videza. To je bilo najlepše celjsko poslopje iz obdobja Avstro-Ogrske. Notranjost — obnovljena dvorana, stranski dvorani in stopnišče — pa ima še neorenesančni značaj. Slovenski meščani se niso imeli kje shajati, niso imeli dvorane za uprizorjanje iger, zakaj gledališko poslopje so uporabljali le Nemci, zato je odvetnik *dr. Ivan Dečko* dal pobudo, da je Celjska posojilnica kupila ta zazidalni prostor. Načrt je napravil češki arhitekt *Ivan Hráský*, graditelj ljubljanskega gledališča. Temeljni kamen so vzdali 1895. leta, 1897. pa je bila slovesna otvoritev, za katero je prolog napisal *Anton Funtek*. Nastopili so ljubljanski igralci in slovenski in hrvaški glasbeniki. Na obisk je prišla tudi skupina čeških sokolov. Celjski Nemci in nemčurji so se zbirali po ulicah in udeležence zmerjali, zakaj otvoritev Narodnega doma je bila manifestacija slovenstva. Poslopje je bilo odslej dobri dve desetletji središče slovenskega družabnega in kulturnega življenja. Tu je imela svoje prostore čitalnica, tu je bila dvorana za gledališke in koncertne prireditve, pa tudi restavracija. To so nekaj časa vodili starši kasnejšega skladatelja *Antona Lajovca*, takrat še študenta.

Spominska plošča na zidu med vojašnico in Narodnim domom spominja na mučen dogodek iz okupacije, ko so 1942. leta Nemci pripeljali ubite in ujete partizane z Dobrovelj in Kozjanskega in jih razpostavili ob zidu s sramotilnimi tablami na prsih.

Na Ljubljanski ulici št. 4 (hišo je delno porušila bomba), je pred drugo vojno stanovala svetovna potnica in pisateljica *Alma Karlin*. Pisateljica, hči slovenskih staršev, a z nemško vzgojo, je postala izrazita svetovljanka in kasneje ostra nasprotnica nacizma. Po več letih samotnih potovanj po vseh kontinentih je v tej hiši pisala v nemščini potopisne knjige in avanturistično eksotično prozo. Knjiga *Samotno potovanje* bo letos izšla v slovenskem prevodu. (Po osvoboditvi je do smrti 1950. leta živela na Pečovniku, pokopana pa je na Svetini.)

Ko je bilo mesto še obzidano — do konca 18. stoletja — so bila v začetku Ljubljanske ulice Ljubljanska vrata. Ob njih je stala do 1934. leta nizka hišica — nekdanja mitnica. Vanjo je bil vzdan celjski grb, ki je zdaj na pročelju hiše št. 6. Ko je *Friderik II.* Celje povzdignil v mesto, je dal meščanom tudi pravico pobirati davek od vsega blaga, ki so ga kmetje peljali skozi mesto. Kmetom je bilo celo ukazano, da se mestu ne smejo ogniti. Pravica pobirati mitnino se je ohranila še stoletja. Da bi bili savinjski kmetje tega obvarovali, je *dr. Ivan Dečko* svetoval, naj bi speljali cesto ob robu celjske mestne občine, tako da bi mesto obšla. To je sedanja *Dečkova cesta*.

V *Gledališki ulici* št. 5 je bil doma jezikoslovec *Vatroslav Oblak*, sin podobarja. Svojo razpravo o imenski sklanjatvi je zasnoval že kot celjski dijak. Bil je tudi izreden poznavalec makedonskega jezika in skupaj z *Jagičem* zagovornik makedonske teorije o izvoru stare cerkvene slovanščine. Pokopan je na celjskem okoliškem pokopališču na *Golovcu* ob levem zidu. Slovanski filologi so mu postavili spomenik z reljefom in napisom v stari cerkveni slovanščini: *Dostoinъ bystъ otъvrѣsti kъnigy*.

Se bo nadaljevalo.